

Andrei Haiduk

Sorbonne Université

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0758-473X>

e-mail: haiduk.andrei@etu.sorbonne-universite.fr

Problem autorstwa i historiografia Krótkiego zebrania nauki chrześcijańskiej dla wieśniaków mówiących językiem polsko-ruskim wyznania rzymskokatolickiego

*The problem of authorship and the historiography of the BRIEF STATEMENT
OF THE CHRISTIAN FAITH FOR THE ROMAN-CATHOLIC PEASANTS USING
THE POLISH-RUTHENIAN LANGUAGE*

*Праблема аўтарства і гістарыяграфія КРОТКІЕГО ЗЕБРАНІЯ НАУКІ
ХРЗЕЎСЦІЯЊСЬКІЕЎ ДЛА ВІЕЊІАКЉЎ МЉЎІАЎЧЫХ ЯЎЗЫКІЕМ ПЉСКО-РУСКІМ
ВЫЗНАНІА РЫМСКОКАТОЛІЦЬКІЕГО*

ABSTRACT: The article presents the historiography and the issue of authorship of the *Brief statement of the Christian' Faith for the Roman-Catholic peasants using the Polish-Ruthenian language* (1835), recognized as the first publication in the modern Belarusian language. The study also discusses the authorship of an anonymous article on the language of the book, which appeared in the same year in the journal «Журнал Министерства Народного Просвещения». Through the analysis of historiography on the publication, it was determined that Yefim Karsky was the first who claimed that the author was Michał Bobrowski, while Miłałaj Chaustowicz refuted this version and attributed the article to Ignacy Daniłowicz. The verification of these issues is the focus of the study. Employing a comparative approach and analyze of the linguistic terms mentioned in the source texts, author of the article concluded that the former professors of Imperial Vilnius University were not the authors of the aforementioned works. The work also presents the results of archival research conducted by the author.

KEYWORDS: first Belarusian publication in the 19th century, problem of authorship, conceptual apparatus, Michał Bobrowski, Ignacy Daniłowicz.

Krótkie zebranie nauki chrześcijańskiej dla wieśniaków mówiących językiem polsko-ruskim wyznania rzymskokatolickiego (dalej *Krótkie zebranie*)¹ wydane anonimowo w 1835 r. przez Drukarnię Diecezjalną w Wilnie w opinii bibliografów [Бібіла 1929: 19], literaturoznawców [Хаўстовіч 1999a: 48] i historyków [Пустаход 2017: 67] stanowi pierwszą publikację w XIX w., gdzie większość treści została ogłoszona we współczesnym języku białoruskim².

Krótkie zebranie jest dwudziestoczczerostronicowym katechizmem, który został wydany przez Drukarnię Diecezjalną w Wilnie. Książeczka ma rozmiar 10x15 cm, jest bez oprawy, jednak zbroszurowana. Rewers pierwszej kartki zawiera aprobatę „nihil obstat” od biskupa sufragana i administratora diecezji wileńskiej Andrzeja Kłągiewicza, która z lewej strony jest poprzedzona najprawdopodobniej numerem aktu wydanym przez jego kancelarię oraz pozwoleniem na druk wydanym przez cenzora Wileńskiego Komitetu Pawła Kukulnika. Te aprobaty są datowane odpowiednio na 5 i 12 czerwca 1835 r. Na stronach 3–15 jest umieszczone *Krótkie zebranie wiary chrześcijańskiej* (sam katechizm) napisane w języku białoruskim. Z kolei na stronach 16–19 *Krótkiego zebrania* autor podaje teksty w języku polskim. Są to dwie modlitwy: *Modlitwa Pańska*, *Pozdrowienie Panny Maryi*, kredo – *Wyznanie Wiary*, *Dziesięć przykazań bożych* oraz *Pięć przykazań kościelnych*, wśród których nie ma przykazania “nie czytać zakazanych ksiąg” [Хаўстовіч 1999b: 149]. W ostatniej części *Krótkiego zebrania* tekst jest znowu po białorusku, są opublikowane: *Akt wiary*, *Akt nadziei* i *Akt miłości*, *Ofiarowanie Mszy Świętej* oraz pieśń religijna *O moy Boże! Wieriu Tabie*.

Według Mikołaja Chaustowicza w *Krótkim zebraniu* została przedstawiona druga pełna wersja tekstu pieśni *O moy Boże! Wieriu Tabie*, która różni się od pierwszej publikacji (wydanej w latach 20. XIX w.) i trzeciej częściowej (opublikowanej przez Aleksandra Rypińskiego w Paryżu w 1840 r.). Natomiast publikacje czwarta i piąta wydane w Warszawie różnią się od wersji w *Krótkim zebraniu* tylko redakcją ortograficzną i zmianą oddzielnych leksemów [Хаўстовіч 2016: 25–45].

Książdź i białoruski międzywojenny działacz Adam Stankiewicz pisał, że tekst *Krótkiego Zebrania* zawiera domieszki z języka polskiego i rosyjskiego, odpowiada licznym cechom charakterystycznym dla „biełaruskaj mahiloŭskaj mowy” [Stankiewicz 1935: 1]. M. Chaustowicz uważa, że białoruski tekst *Krótkiego zebrania* zawiera tylko niewielką liczbę polonizmów [Хаўстовіч 1999b: 148]. Ważny dla naszych dalszych ustaleń jest fakt, że autor

¹ Jeden z egzemplarzy *Krótkiego zebrania* jest przechowywany w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego [VUB CB T77854].

² Wcześniej publikacja tekstów we współczesnym języku białoruskim występowała fragmentarycznie. Więcej zobacz: *Кніга Беларусі 1517–1917: Зводны каталог*. Мінск 1986.

tej książeczki, w odróżnieniu od późniejszych opracowań, nie szuka środków dla realizacji dźwięków języka białoruskiego, a wykorzystuje wyłącznie polską czcionkę.

Do końca nie wiadomo, co zachęciło władze Kościoła rzymskokatolickiego do opublikowania *Krótkiego zebrania*. Być może masowe przechodzenie ludności chłopskiej na katolicyzm, wynikające z działalności władz rosyjskich i Cerkwi prawosławnej mającej na celu kasację unii brzeskiej, pobudziło Kościół do przygotowania książki skierowanej do ludności białoruskojęzycznej [Хаўстовіч 1999b: 148; Токць 2007: 72]. Ówczesny biskup sufragan A. Kłągiewicz, który według niektórych biografów podtrzymywał rozwój miejscowych kultur [Kurczewski 1908: 249], poprzedził wydanie notką: „Ten krótki Katechizm, zawiera w sobie naukę zdrową i dla prostaczków pożyteczną” [*Krótkie zebranie* 1835: 1].

W celu ustalenia przyczyn i okoliczności powstania *Krótkiego zebrania* przez autora pracy została przeprowadzona analiza działalności wydawniczej biskupstwa wileńskiego na podstawie zespołów rękopisów przechowywanych w instytucjach archiwalnych Wilna. Wychodząc z założenia, że sprawa wydania *Krótkiego zebrania* mogła być tematem korespondencji bądź odnotowana w dokumentacji zostały wyznaczone osoby lub instytucje, które brały udział w jego wydaniu, tzn. Drukarnia Diecezjalna, A. Kłągiewicz, władze biskupstwa wileńskiego, P. Kukolnik oraz Wileński Komitet Cenzuralny. Wyznaczony został także zakres czasowy badania – 1835 rok. Kwerenda została przeprowadzona w Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym, Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego oraz w Litewskiej Bibliotece Narodowej im. Martynasa Mažvydasa. Na podstawie analizy literatury naukowej [Butėnas 1990; Kocójowa 1993; Maroszek, Wilczewski 1998: 3–10; Szot 2008: 73–83; Kurczewski 1912: 152; Medišauskienė 1998; Abramowicz 1925: 83–85] zostały wyznaczone zespoły archiwalne w celu poszukiwań informacji w sprawie powstania *Krótkiego zebrania* [LVIA 604; LVIA 694; LVIA 1240; LMAVB RS 43; LMAVB RS 44; LMAVB RS 318; VUB RS 57; VUB RS 63; LNMMB RS 55]. W wyniku kwerendy udało się ustalić jedynie, że *Krótkie zebranie* otrzymało zgodę Wileńskiego Komitetu Cenzuralnego pozwalającą na druk 27 czerwca 1835 roku [LVIA 1240–1–25: 20v].

Punktem wyjścia w ustaleniu kolejnych faktów w kwestii autorstwa *Krótkiego zebrania* jest uporządkowanie badań nad *Krótkim zebraniem* w porządku chronologicznym. Już w październiku 1835 r. na łamach czasopisma państwowego «Журнал Министерства народного просвещения» został zamieszczony anonimowy artykuł na temat języka tej książeczki. W grudniu tamtego roku przetłumaczona treść artykułu ukazała się w polskojęzycznym czasopiśmie „Tygodnik Petersburski” [*Dialekt białoruski* 1835: 554]

oraz warszawskim „Korespondencie” [Wtorek 29 grudnia 1835: 1]. Kluczowym zagadnieniem artykułu był język *Krótkiego zebrania*. Autor artykułu pisze:

Въ первый раз видимъ книгу в томъ нарѣчи, которымъ говоритъ въ Литве и Бѣлорусси простой народъ. Такъ мало у насъ извѣстны отрасли природного нашего языка, занимающего столь обширного пространство земли и свидѣльствующаго о Русскомъ происхожденіи жителей, его употребляющихъ! Нарѣчіе, которое здѣсь названо Польско-Русскимъ, свойственнѣе будетъ назвать Белорусскимъ: оно совершенно отлично и отъ нарѣчія Югозападной Руси и отъ языка Литовскаго Статута и старинныхъ Литовскихъ грамотъ, который неправильно слыветъ подъ именемъ Бѣлорусскаго. Примѣсь въ первомъ и последнемъ Польскихъ словъ нимаго не препятствуетъ видѣть между ними обоими различіе въ выговоре; отъ Польскаго же они оба отличаются въ особенности терминаціями, слогаудареніемъ и неименіемъ носовыхъ *а, е* [*Новыя книги, изданныя въ Россіи 1835: 178–179*].

Autor przytoczonych słów stwierdził, że w tym języku rozmawia prosty lud w Litwie i Białorusi oraz zasugerował, że język *Krótkiego Zebrania* ma ruskie pochodzenie. Określił białoruskim dialektem język ludności w którym została napisana książeczka, a nie polsko-ruskim, i odróżnił go od dialektu używanego w południowo-zachodniej Rusi i od języka dawnych litewskich aktów, którego natomiast nie nazywał białoruskim. Zachęcając filologów do badań porównawczych załączył tabelę porównawczą wyrazów z języka ruskiego, języka statutu, białoruskiego (używając cyrylicy, a nie alfabetu łacińskiego wydania) oraz polskiego.

Dla przedstawienia kwestii autorstwa *Krótkiego zebrania* i jej recenzji, konieczne jest odwołanie się do wzmianek o książeczce po 1835 r. Sławista Pavol Šafárik wymienia *Krótkie zebranie* jako jedyne pełne współczesne wydanie w białoruskim narzeczu w pracy *Slovanský národopis (Słowiański narodopis)* [Šafárik 1842] w rozdziale o języku ruskim [Szafarzyk 1843: 38]³. Jan Czeczot w przedmowie do *Piosnek wieśniaczych z nad Niemna i Dźwiny o Krótkim zebraniu* pisał: „plemie krewickie kilka milionów ludności liczące, nie ma więcej, prócz katechizmu niedawnemi czasy w Drukarni Diecezjalnej Wileńskiej wydanego, którego widzieć mi się jednak nie zdarzyło” [Czeczot 1846: XXXIII].

Powrót zainteresowania *Krótkim zebraniem* nastąpił w latach 20. XX w. Sławista Jefimij Karskij w 2. części 3. tomu monografii *Бѣлорусы* kiedy omawia pieśń *O mój Boże! Wieruju Tabie!* wzmiankuje o *Krótkim zebraniu* [Карскій 1921, III–2: 150–151]. Warto przy tym zwrócić uwagę, że w części wydanej w 1921 r. J. Karskij nie informuje o autorze tej książeczki. W 1922 r.

³ W 1843 roku Piotr Dahlmann opublikował polskie tłumaczenie dzieła.

inny egzemplarz *Krótkiego zebra-
nia* „z ex librisu sacerdotis Josephi Avižonis” został opisany przez białoruskiego księdza Władysława Tołocz-
kę. W artykule *Ciekawy dokument* informował, że książeczka została odnaleziona przypad-
kowo, białoruski język wydania jest dość poprawny, a aprobatę ze strony
A. Kłągiewicza oraz fakt jej wydania w latach 40. XIX w. uznawał za wymowny
dowód tego, że ówczesne duchowieństwo nie myślało o spolszczeniu miej-
scowej ludności, w odróżnieniu od obecnej hierarchii Kościoła katolickiego.
Co do autorstwa *Krótkiego zebra-
nia* W. Tołoczko podaje tylko informację, że książeczka została wydana przez biskupa A. Kłągiewicza [Sołoduch 1922:
4–5]. We wrześniu 1922 r. w Kownie w organie prasowym rządu Białoruskiej
Republiki Ludowej „Biełaruski sciah” został przetłumaczony na język białoru-
ski artykuł W. Tołoczki z uwagami autora pod pseudonimem L., pod którym
najprawdopodobniej krył się Waclaw Łastouski. Autor artykułu zwraca uwagę,
że *Krótkie zebra-
nie* W. Tołoczki nie jest unikatem, a inne jego egzemplarze
są przechowywane w kolekcjach W. Łastouskiego i I. Łuckiewicza, a o tej
książeczce wcześniej już wzmiankował J. Karskij [L. 1922: 65–66].

W 1922 r. w Piotrogradzie wydana została także trzecia część trzeciego
tomu *Бьлорусоў* J. Karskiego, gdzie badacz po raz pierwszy wysunął tezę,
że autorem *Krótkiego zebra-
nia* jest Michał Bobrowski (1784–1848), doda-
jąc, że zostało ono uszkodzone przez katolicką cenzurę [Карскій 1922, III–3:
78]. Ta wzmianka jest bardzo ważna dla naszych następnych ustaleń. W póź-
niejszych pracach część białoruskich i polskich badaczy przyznała autorstwo
katechizmu M. Bobrowskiemu, nie podając za tym twierdzeniem żadnych
argumentów, bądź cytując wyłącznie dzieło sławisty [Stankiewicz 1937: 41–42;
Białokozowicz 1999: 69; Mapoz 2013: 99–101]. Po raz pierwszy autorstwo
M. Bobrowskiego zostało podważone przez M. Chaustowicza, który napisał:

Не адпавядае сапраўднасці і сцвярджанне, што аўтарам катэхізіса быў
святар Шарашоўскае царквы на Пружаншчыне, былы прафесар Вілен-
скага універсітэта Міхал Баброўскі (1784–1848). Бо, відаць, не толькі
М. Баброўскі валодаў у той час беларускай моваю ў дастатковым дзеля
напісання беларускага тэкста аб’ёме. Хутчэй за ўсё аўтар – каталіцкі,
а былы уніяцкі святар, што дастасаваў свой вопыт працы з неадукаваным
уніяцкім людам да новых умоў. Перадусім, пра гэта сведчыць пададзены
аўтарам шырокавадомы уніяцкі гімн *О, мой Божа! Веру Табе*. Менавіта
для новакатолікаў з уніятаў і прызначаецца гэты катэхізіс. Дзеля гэтых
новакатолікаў і прызначаецца выданне на беларускай, новай для каталі-
цкага касцёла мове. Выхад катэхізіса абумоўлены новымі рэаліямі ў гра-
мадска-палітычным жыцці таго часу [Хаўстовіч 1999b: 147].

Uzasadnienie M. Chaustowicza, że nie tylko M. Bobrowski miał odpow-
iednią znajomość języka białoruskiego dla przygotowania *Krótkiego zebra-
nia*, nie wydaje się do końca wystarczające do obalenia tezy J. Karskiego.

Dlatego aby potwierdzić, bądź zaprzeczyć twierdzeniu slawisty w kwestii autorstwa M. Bobrowskiego, trzeba zbadać dwie ważne esencje – po pierwsze powinniśmy się odwołać do działalności naukowej profesora Uniwersytetu Wileńskiego w okresie wydania *Krótkiego zebrańa*, a po drugie przeanalizować terminy wykorzystywane przez M. Bobrowskiego dla określenia języka miejscowej ludności⁴ w porównaniu do użytego przez anonimowego autora książeczki pojęcia „język polsko-ruski”. Dla wyjaśnienia tych kwestii przez autora artykułu zostały wykorzystane wszystkie dostępne źródła o M. Bobrowskim, zarówno jego osobiste publikacje, materiały epistolarne, jak i wspomnienia o nim, prace biograficzne oraz opis jego działalności z perspektywy instytucji, gdzie pracował w tym okresie.

Po wydaleniu z Wilna w 1824 r. w związku ze sprawą filomatów, M. Bobrowski jako jedyny z czterech usuniętych profesorów (Joachim Lelewel, Ignacy Daniłowicz, Józef Gołuchowski) zdążył powrócić po dwóch latach do prowadzenia zajęć na Uniwersytecie Wileńskim i w Seminarium Głównym. W kwietniu 1827 r. został w całości przywrócony w prawach, w tym do zajmowania stanowisk administracyjnych. W tym okresie M. Bobrowski, oprócz prowadzenia wykładów z Pisma Świętego i nauki języka cerkiewno-słowiańskiego, był członkiem Rady Seminarium Głównego oraz uczestniczył w pracach Wileńskiego Komitetu Cenzuralnego. W 1828 r. profesor został mianowany proboszczem unickiego kościoła św. Mikołaja w Wilnie oraz brał udział w powołaniu seminarium w Żyrowicach [Бобровскій 1889: 64]. Nadto M. Bobrowski pełnił funkcję dziekana wileńskiego oraz zarządcy kapitulnego majątków Waka i Szeczoły. W 1829 r. profesor zostaje protorejerejem katedry Żyrowickiej [Cieplak 1894: 339]. Właśnie ciężar różnych obowiązków, zdaniem międzywojennego biografą Walerjana Charkiewicza, był głównym powodem małej liczby publikacji profesora w tym okresie [Charkiewicz 1936: 160].

M. Bobrowski opublikował wówczas na łamach „Dziennika Wileńskiego” tłumaczenie na język polski pracy Mateja Soviča *Riflessioni sull' ignoranza della lingua Slava letterale in Dalmazia*, które opatrzył komentarzem ważnym dla naszych późniejszych ustaleń [Bobrowski 1826: 341–354; 391–407] oraz przygotował pierwszy tom łacińskiej edycji dzieła *Archeologia Biblica*,

⁴ Trzeba zaznaczyć, że w pierwszej połowie XIX w. językoznawstwo nie nabyło cech badań naukowych, tym bardziej nie istniał jeszcze przyjęty przez badaczy aparat terminologiczny, co utrudnia współczesnym uczonym dokładne ustalenie stanowiska autorów w tej czy innej kwestii. Także przy analizie ówczesnych konstrukcji konieczne jest zachowywanie pewnego dystansu od prostego narzucenia na nie współczesnego stanu wiedzy. Historia badań nad językiem białoruskim w pierwszych dekadach XIX wieku jest rozpatrywana w pracy Siarhieja Zaprudzkiego *Нарысы гісторыі беларускага мовазнаўства XIX стагоддзя* [Запрудскі 2020].

wiedeńskiego orientalisty Johanna Jahna [Jahn 1829], której drugi tom ukazał się dopiero w 1836 r. Profesor opracował także i wygłosił na różnorodnych uroczystościach dość rozbudowane referaty i prelekcje, z których część zachowała się w rękopisach, ukazała się w czasopismach bądź została zawarta w materiałach źródłowych. Do kluczowych można odnieść odczyty na publicznych posiedzeniach Uniwersytetu Wileńskiego *O wpływie Kościoła Rzymskiego na język słowiański, pod względem liturgii uważany, osobliwie w Dalmacji* [BN BOZ Rps 1659], *Wzmiankę o życiu i pismach Raguzanina Gondola czyli Gundulicza, a w szczególności o jego poemacie p. t. Osman* [Bobrowski 1827: 194–203], prelekcję na temat wybitnych profesorów Wileńskiej Akademii i Uniwersytetu ogłoszoną podczas uroczystości 250. jubileuszu uniwersytetu 25 czerwca 1828 r. [Bobrowski 1929: 13–34]⁵ i na otwarciu kursu słowianoznawstwa w Głównym Seminarium w czerwcu 1826 r., której część ukazała się drukiem [Bobrowski 1826: 403–404; Бобровскій 1887: 64].

Jednak najbardziej czasochłonną i najtrudniejszą pracą w tym okresie w mniemaniu biografów Bobrowskiego było ułożenie dwóch podręczników katechizmowych *Krótki katechizm dla młodzi rzymskokatolickiego wyznania uczącej się w naukowych zakładach w Rossyi za najwyższym rozkazem ułożony i wydrukowany* (dalej *Krótki katechizm*) i *Katechizm większy dla młodzi rzymsko-katolickiego wyznania uczącej się w naukowych zakładach w Rossyi za najwyższym rozkazem ułożony* (dalej *Katechizm większy*).

Fakultet teologiczny w Oddziale nauk moralnych i politycznych⁶ Uniwersytetu Wileńskiego w latach 1826 i 1827 otrzymał instrukcje od metropolity mohylewskiego Stanisława Sistrzeńcewicza i ministra oświaty Aleksandra Szyszkowa w sprawie opracowania rzymskokatolickich katechizmów oraz historii biblijnej dla szkół powiatowych i gimnazjów Wileńskiego Okręgu Naukowego. Zgodnie z poleceniami miały one być skoordynowane z programem nauczania w Cesarstwie Austrii, dlatego przysłano dziewięć austriackich podręczników [Beauvois 2010: 659]. M. Bobrowski od razu zaczął przygotowywać *Krótki katechizm* dla szkół powiatowych, natomiast A. Kłągiewicz przystąpił do napisania *Katechizmu większego*, z kolei prace nad historią biblijną zostały odłożone i nigdy nie zostały zrealizowane. W 1828 r. z powodu mianowania A. Kłągiewicza biskupem sufraganem wileńskim opracowanie podręcznika dla gimnazjów zostało podzielone pomiędzy M. Bobrowskim a Janem Skidełłem. Prace nad katechizmami zasadniczo zostały zakończone w 1828 r. i *Katechizm większy* uzyskał aprobatę fakultetu

⁵ Brulion i czystopis przemówienia przechowywany jest w Bibliotece Narodowej w Warszawie [BN BOZ Rps 1735: 44–115].

⁶ Taka nazwa figurowała w oficjalnych dokumentach do określenia sekcji katedr teologicznych uniwersytetu.

19 lutego 1829 r.⁷, natomiast wysłany do ministra oświaty *Krótki katechizm* otrzymał negatywną ocenę ze strony powołanego do jego analizy komitetu, składającego się z rzymskokatolickich księży Głównego Urzędu Cenzury. Wśród zastrzeżeń znalazły się m. in. obszerność treści podręcznika, brak porządku w układzie tekstu, błędy językowe oraz – co zostało szczególnie zaznaczone przez redaktorów – obecność punktów nastawionych przeciwko rządowi i innym wyznaniom. We wrześniu 1829 r. rękopis *Krótkiego katechizmu* został zwrócony fakultetowi z zadaniem jego przerobienia zgodnie z uwagami komisji oceniającej. M. Bobrowski przez kolejne 18 miesięcy redagował własne dzieło i w tym samym czasie przygotowywał obszerny komentarz do pierwszej redakcji *Krótkiego katechizmu*. Druga wersja podręcznika wraz z odpowiedzią na krytykę komitetu została przyjęta przez fakultet teologiczny i wysłana do Petersburga tuż przed zamknięciem Uniwersytetu Wileńskiego z powodu wybuchu powstania listopadowego na Litwie [Bieliński 1899–1900, II: 536–538; Cieplak 1894: 340–342; Charkiewicz 1929: 39–41]. Profesor zajął stanowisko negatywne wobec powstania, a po likwidacji w 1832 r. Uniwersytetu Wileńskiego przez pewien czas przebywał w Wilnie, ponieważ prowadził wykłady z teologii w Seminarium Głównym. W tym okresie M. Bobrowski przygotowywał do wydania *Krótki katechizm*, o czym możemy dowiedzieć się z odpowiedzi z 16 lutego 1833 r. do przebywającego w Petersburgu Ignacego Daniłowicza w sprawie przygotowania słownika porównawczego języków słowiańskich „Mimo że jestem na emeryturze, jednak piszę o mnie fałszywe informacje, że występuję przeciwko rządowi <...> to wszystko z powodu katechizmu, który chcę wydać” [Бобровскій 1890: 43–46]. 5 maja 1833 r. katechizmowy podręcznik dostaje aprobatę „nihil obstat” od biskupa sufragana A. Kłągiewicza i w końcu zostaje wydany⁸. Katechizm M. Bobrowskiego był jednym z podstawowych podręczników szkolnictwa na terenie byłego Wileńskiego Okręgu Naukowego w ciągu następujących 30 lat [Zasztowt 1997: 258–259, 357] i doczekał się kilkunastu wydań.

Po ostatecznym odejściu z katedry teologicznej (z powodu utworzenia katolickiej Akademii Duchownej) M. Bobrowski pod koniec 1833 r. przeprowadził się na probostwo do Szereszowa w powiecie prużańskim, gdzie pozostał aż do swojej śmierci w 1848 r. W tym okresie profesor porzucił studia nad Pismem Świętym i językami wschodnimi i poświęcał wolne chwile slawistyce, prowadził aktywną korespondencję z naukowcami oraz przygotowywał do 1846 r. pracę pt. *Historia drukarni na Litwie* [Estreicher 1961: 394].

⁷ Warto zwrócić uwagę, że został on wydany dopiero w 1834 r.

⁸ W Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich [LMAVB BF: 1R44783] przechowywany jest egzemplarz *Krótkiego katechizmu* biskupa Józefa Siemaszki wydanego w 1833 r. z osobistą dedykacją M. Bobrowskiego.

Warto przy tym zwrócić uwagę, że żaden jego biograf, w tym bratanek Paweł Bobrowski (1832–1905), który po śmierci ojca w 1843 r. był wychowywany przez profesora, oraz uczeń Placyd Jankowski (1810–1872), który niejednokrotnie odwiedzał Bobrowskiego podczas jego pobytu w Szereszowie, nie wzmiankują o redakcji żadnego katechizmu.

Na podstawie powyższej informacji można przypuścić, że J. Karskij pisząc o wpływie katolickiej cenzury na powstanie *Krótkiego zebra-
nia* dla białoruskojęzycznych chłopów, pomylił te okoliczności z powstaniem *Krótkiego katechizmu*, przeznaczonego dla szkół podstawowych, błędnie przypisując autorstwo pierwszej książki M. Bobrowskiemu. Trzeba zaznaczyć, że obydwa te dzieła są katechizmami katolickimi, które zostały wydane anonimowo przez tę samą drukarnię w przeciągu dwóch lat, co zwiększa możliwość popełnienia błędu.

Dla udowodnienia tezy, że M. Bobrowski nie był autorem *Krótkiego zebra-
nia* napisanego we współczesnym języku białoruskim, przyjrzyjmy się, jakie pojęcia wykorzystywał M. Bobrowski i jego najbliżsi dla określenia języka miejscowej ludności. Z ocalałego dorobku drukowanego i rękopiśmiennego profesora autorowi artykułu udało się znaleźć tylko dwie wzmianki na ten temat. P. Bobrowski w swojej monografii na temat kodeksu supraskiego przetłuma-
czył na język rosyjski przemowę swojego stryja na otwarciu kursu słowiano-
znawstwa w Głównym Seminarium Duchownym w Wilnie z czerwca 1826 r.:

Вотъ что сказалъ Бобровскій при открытіи имъ курса славяновѣдѣнія въ главной духовной семинаріи въ іюнѣ 1826 года: «Какимъ страннымъ перемена-
мъ (въ Западной Россіи) подпалъ старославянскій языкъ, когда въ дипломатическихъ сношеніяхъ и судопроизводствѣ Литвы введено было нарѣчіе бѣлорусское, когда Скорина перевелъ на то же нарѣчіе Св. Писаніе, когда Польша, пересиливъ Литву, стала отдавать преимуще-
ство польскому языку, когда по причинѣ возникшаго соревнованія между разными исповѣданіями, начали писать книги полемическія, поученія, катехизисы и другія духовныя сочиненія то на бѣлорусскомъ нарѣчіи, то на малорусскомъ, то на червонорусскомъ, въ каждомъ съ примѣсью польскаго; когда наконецъ, соображаясь съ живыми нарѣчіями, не исклю-
чая и русскаго, стали усердно исправлять переводы Св. Писанія, творенія свв. отцовъ и книгъ богослужебныхъ, передѣлывать лѣтопись Нестора, упрощать сказанія о жизни святыхъ, поученія Кирилла епископа Туров-
скаго и другія» [Бобровскій 1887: 64].

Podobna treść jest zawarta także w przypisach do tłumaczenia profesora do *Uwag nad nieumiejętnością języka słowiańskiego literalnego w Dalmacyi* Mateusza Sowicza. M. Bobrowski pisze:

Kiedy w Litwie, do dzieł dyplomatycznych i Trybunałów, wprowadzono dialekt białoruski; kiedy Skoryna przełożył na tenże dialekt *Pismo święte*; kiedy Korona biorąc przewagę nad Litwą, i językiem polskim górować zaczęła; kiedy dla

wznieconey emulacji między religijnymi wyznaniem, zaczęto już w białoruskim, już w małoruskim dialekcie i czerwonoruskim, z przymieszaniami polskiego, pisać książki polemiczne, homilie, katechizmy i inne duchowne dzieła; kiedy wreszcie wedle żyjących dialektów, nie omijając rosyjskiego, starano się poprawiać owe dawne tłumaczenia *Pisma świętego* [Bobrowski 1826, 403–404].

J. Karskij pisze, że M. Bobrowski pozostawił w rękopisie pracę *O charakterystycznych zwrotach ludu białoruskiego*. Rękopis ten przez pewien czas znajdował się u Antoniego Marcinowskiego, lecz z czasem zaginął⁹ [Карский 1922, III-3: 78]. Po odbytej w latach 1817–1822 podróży M. Bobrowski konstatował, że wśród innych posługuje się językiem „litowo-słowiańskim”¹⁰ [Улащик 1985: 41].

Do tego warto dodać wpis P. Bobrowskiego o pochodzeniu etnicznym swojego stryja:

Михаиль Кирилловичъ принадлежитъ къ древнему роду чернорусскихъ славянь, занимающихъ юго-западную часть Гродненской; на востокъ черноруссы врѣзываются полосою черезъ Бѣловѣжскую пушу Полѣсья, между бѣлоруссами и малороссами, достигая до Новогородка [Бобровскій 1889: 12].

Uczeń M. Bobrowskiego P. Jankowski także pisał, że podczas swojego probostwa w Szereszowie były profesor zaczął mówić kazania w ludowym narzeczu, które w jego opinii niesłusznie określa się białoruskim. W przypisie do tego zdania dodał:

Оно, очевидно, по складу и выговору рѣчи, должно называться Червонно-рускимъ, или Галицкимъ. И самая причина сходства очень естественна: такъ какъ значительная часть Гродненской губернии входила въ составъ Галицкаго Королевства [Янковскій 1864: 65, por. Jankowski 1927: 2].

Jak można wywnioskować z powyższych wzmianek, w spuściźnie M. Bobrowskiego bądź osób bezpośrednio go znających, pojęcie „polsko-ruski” nigdy nie zostało wykorzystane dla określenia języka miejscowej ludności. Jako kontrargument można wysunąć także kwestię cenzury i jej ewentualnego zakazu używania odpowiedniej nazwy języka w tytule *Krótkiego zebrania*, jednak pierwsze podobne ograniczenie – zakaz używania pojęcia „Białoruś” i „Litwa” w dokumentacji urzędowej – zostało wprowadzone przez Mikołaja I (który z kolei był niezbyt rygorystyczny) dopiero w 1840 r.;

⁹ Mimo usilnej kwerendy autorowi nie udało się znaleźć wcześniejszych wzmianek o danej pracy.

¹⁰ Zdaniem Mikołaja Ułaszczyka właśnie tym terminem M. Bobrowski określał współczesny język białoruski. Niestety białoruski historyk nie podał źródła tej informacji.

we wcześniejszych okresach żadnych podobnych zakazów nie było [Терешкович 2004: 76–78].

Na koniec warto zwrócić uwagę na fakt, że w *Krótkim zebraniu* przez autora została wykorzystana *stricte* polska czcionka dla wyrażenia dźwięków języka białoruskiego. M. Bobrowski natomiast był zwolennikiem wykorzystywania alfabetu cyrylicy, co potwierdzają jego przypisy do pracy Sowicza i jego upór, aby I. Daniłowicz użył „cerkiewnych kirilickich głosek” przy drukowaniu Pierwszego Statutu Litewskiego mimo ogromu pracy wykonanej przez jego kolegę [Sadowska 1929: 617]. Wszystkie wyżej wymienione punkty potwierdzają tezę M. Chaustowicza, że autorem *Krótkiego zebrania* nie był M. Bobrowski.

Po raz pierwszy udowodnienia tezy J. Karskiego podjęła się Tatsiana Pustachod w swojej rozprawie doktorskiej na temat działalności naukowo-pedagogicznej i oświatowej M. Bobrowskiego [Пустяход 2017: 67–72]. Najpierw odwołuje się ona do wspomnianej już pracy J. Karskiego. Potem cytuje list M. Bobrowskiego do I. Daniłowicza z 16 lutego 1833 r., z którego treści i daty napisania wynika, że M. Bobrowski pisał w sprawie *Krótkiego katechizmu*, a nie *Krótkiego zebrania*. Jako trzeci argument T. Pustachod wzmiankuje fragmenty pracy P. Bobrowskiego o autorstwie swojego bratanka M. Bobrowskiego co do *Katechizmu krótkiego* oraz *Katechizmu większego*, co w żaden sposób nie potwierdza tezy o tym, że M. Bobrowski był autorem *Krótkiego zebrania* [Бобровскій 1889: 63–64]. Na końcu T. Pustachod odwołuje się do haseł „Michał Bobrowski” w *Polskim Słowniku Biograficznym* oraz w *Bibliografii literatury polskiej Nowy Korbut*, gdzie także nie ma wzmianek o *Krótkim zebraniu*, natomiast podana zostaje informacja o *Krótkim katechizmie* [Charkiewicz 1929: 160–161; *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”* 1966: 249].

Reasumując, T. Pustachod popełniła następujący błąd: w pierwszej części rozdziału o autorstwie M. Bobrowskiego zostały szczegółowo opisane cechy fizyczne i zawartość *Krótkiego zebrania*, a w drugiej części rozdziału zostały zaprezentowane fakty udowodniające autorstwo M. Bobrowskiego co do *Krótkiego katechizmu*, który także został ogłoszony anonimowo.

Artykuł w sprawie języka *Krótkiego zebrania* opublikowany w «Журнале Министерства народного просвещения» wprowadził do współczesnego obiegu naukowego M. Chaustowicz w publikacji *Ігнат Данилович і „Катэхізіс” 1835 года* [Хаўстовіч 1999b: 151–152]. Badacz przypisuje autorstwo tej anonimowej recenzji profesorowi I. Daniłowiczowi (1787–1843), który w tym czasie kończył swój pięcioletni pobyt w Petersburgu, gdzie w ramach robót kodyfikacyjnych Michaiła Speranskiego opracowywał *Zwód praw miejscowych dla guberni zachodnich i południowo-zachodnich* [Godek 2012: 180]. M. Chaustowicz udowadnia swoją tezę, opierając się na założeniach,

że podobny artykuł mógł zostać napisany przez osobę, która została wychowana w miejscowej kulturze, współpracowała w tym okresie z rosyjskim czasopiśmem oraz była znawcą białorusko-litewskich latopisów. Badacz pisze:

Адсутнасць подпісу ці хоць крыптаніма пад нататкаю ўскладняе нашу задачу вызначэння ейнага аўтарства. Бо гэтая нататка нават не фіксуецца *Указателем к неофициальной части повременных изданий Министерства народного просвещения* (Санкт-Пецяярбург 1856). Здавалася б, знайсці беларуса сярод дастаткова вялікай колькасці нашых землякоў, што супрацоўнічалі з расійскамоўнымі выданнямі, не ўяўляецца магчымым. Але праглядаючы прыгаданы ўжо *Указатель*, звяртае на сябе ўвагу той факт, што ў 30-я – пачатку 40-х гадоў XIX стагоддзя актыўна супрацоўнічаў з «Журналом Министерства народного просвещения» Ігнат Даніловіч <...>. Апрача таго, Ігнат Даніловіч быў першым і адным з нешматлікіх у той час даследчыкаў беларуска-ліцвінскага летапісання, а якраз гэты момант з'яўляецца самым істотным пры вызначэнні аўтарства рэцэнзіі, бо цэнтральнае месца артыкула займае праблема высвятлення адрозненняў беларускае мовы (ці то гаворкі – як называе яе аўтар), мовы катэхізіса, ад мовы Літоўскага статута „і ад даўніх літоўскіх публічных актаў, якія няслушна завуцца беларускімі” [Хаўстовіч 1999b: 151–152].

Warto zaznaczyć, że biograf I. Daniłowicza Augustinas Janulaitis podaje, że I. Daniłowicz na stałe zaczął współpracować z czasopiśmem „Журнал Министерства Народного Просвещения” dopiero w 1838 r. [Janulaitis 1932: 192]. Niemniej jednak i przed rozpoczęciem stałej współpracy w czasopiśmie zostały opublikowane jego artykuły *Училища и воспитания въ средние въѣка* [Даниловичъ 1836: 532–582] oraz *О ходъ уголовного законовъдѣнія вообще, и преимущественно въ Германіи* [Даниловичъ 1837: 339–377].

Porównajmy zatem aparat terminologiczny I. Daniłowicza z określeniem pojęć, które zostały wykorzystane w artykule. Jak już było opisane wyżej, autor anonimowego artykułu dla opisu języka miejscowej ludności wykorzystał pojęcie „narzecze białoruskie”, które ma pochodzenie ruskie. Autor odmawia także wykorzystania definicji „białoruski” dla określenia języka dawnych litewskich aktów, nazywając go w załączonej do artykułu tabeli po prostu „językiem Statutu”.

Badanie aparatu I. Daniłowicza jest zadaniem dość utrudnionym z powodu nie tylko niewystarczającej liczby źródeł stworzonych przez profesora i braku naukowego aparatu terminologicznego, lecz także zmiany opinii I. Daniłowicza podczas jego kariery naukowej [Запрудски 2020: 58–60]. Dlatego w analizie zostaną wzięte pod uwagę jego prace z okresu 1829–1843, podczas którego został opublikowany artykuł.

W 1829 r. I. Daniłowicz opublikował tłumaczenie na język rosyjski fragmentów artykułu swojego kolegi Joachima Lelewela (1786–1861) [Lelewel 1826: 211–241]. Należy zwrócić uwagę, iż rozprawa ta nie została

przetłumaczona w całości [Д-ъ 1829: 68–82]¹¹. Praca J. Lelewela została skrócona przez I. Daniłowicza bądź, co jest bardziej prawdopodobne, przez redaktorów czasopisma „Московский Вѣстникъ”. W publikacji zostały pominięte części tekstu J. Lelewela opisujące dialekty ruskie w Rzeczpospolitej oraz krytyka ustaleń rosyjskich badaczy. Natomiast w przedmowie do tłumaczenia I. Daniłowicz wyraził własną opinię na temat języka ludności i dyplomatyki w Wielkim Księstwie Litewskim. Zmianę sytuacji językowej w Wielkim Księstwie Litewskim I. Daniłowicz upatrywał od czasów panowania Giedymina. W tej kwestii profesor pisał:

Уже цѣлая нація Литовская, какъ завоевательная, подверглась вліянію націи Русской и на оборотъ. Большую часть Литовскаго Государства со всѣхъ сторонъ составляли Русскія провинціи, которыхъ языкъ почти вездѣ былъ одинакій; самая необходимость заставляла обладателей, дабы быть понятными, употреблять природный языкъ въ трехъ почти частяхъ Государства. Тогда-то вмѣсте съ составлявшимся новымъ Государствомъ Литовскимъ образовался и новый языкъ, при полномъ преимуществѣ Русскаго, Русско-Литовскій; языкъ придворный былъ Русско-Литовскій. Великіе Князья Литовскіе во всѣхъ актахъ и дипломахъ начали употреблять языкъ Русско-Литовскій; языкъ придворный былъ Русско-Литовскій, – и вотъ начало Русско-Литовскаго языка, до нынѣ употребляющагося въ провинціяхъ, Литвѣ принадлежавшихъ, между простымъ народомъ, а прежде бывшаго долгое время дипломатическимъ [Д-ъ 1829: 70].

I. Daniłowicz wypowiedział się także w kwestii użycia terminu „język białoruski”:

Теперь замѣтимъ только, справедливо ли его называютъ Бѣлорусскимъ нѣкоторые изъ Русскихъ антиквариіевъ, во многихъ случаяхъ оказавшіе большія услуги Словянской Словестности. Сей языкъ не имѣетъ ни начала, ни предѣловъ своего существованія въ Бѣлоруссіи; онъ распространяется гораздо далѣе къ югу и западу между Славянскими племенами, и звукъ его возстаютъ противъ даннаго ему несвойственнаго имени Бѣлорусскаго; онъ Русско-Литовскій [Д-ъ 1829: 71].

Z powyższych wypowiedzi wynika, że na końcu lat dwudziestych XIX w. I. Daniłowicz wykorzystuje pojęcie „rusko-litewski” zarówno dla opisu

¹¹ Ten artykuł powstał pod pseudonimem „Д-ъ” co sugerowałoby, że praca została napisana przez I. Daniłowicza. Wymieniają go wśród publikacji badacza Janowski [Janowski 1939: 92] i Janulaitis [Janulaitis 1931: 10] (Turkowski natomiast nie wzmiankuje o tej publikacji [Turkowski 1939–1946: 414]). Autor niniejszego artykułu przyznaje autorstwo I. Daniłowiczowi, ponieważ w publikacji z 1829 r. są podawane takie same stwierdzenia dla przedstawienia sytuacji językowej w Wielkim Księstwie Litewskim, jak w późniejszych pracach I. Daniłowicza. [Por. Д-ъ 1829: 71; Daniłowicz 1841: 24].

pisma dawnych aktów, języka, z którego korzystały elity Wielkiego Księstwa Litewskiego, jak i języka używanego w XIX w. przez prowincjonalną ludność. Powstanie tego języka wynikało z nawiązania stałych kontaktów pomiędzy litewską a ruską ludnością w obszarach jednego państwa. I. Daniłowicz wzmiankując wczesny etap kształtowania się Wielkiego Księstwa Litewskiego, upatrywał całkowitą dominację ruskiego i jego stopniową ewolucję przez wpływ litewskiego w nowy język rusko-litewski. Pojęcie „język białoruski” I. Daniłowicz uznaje za niewłaściwe, ponieważ obszar rozpowszechnienia języka rusko-litewskiego jest o wiele większy niż obszar geograficzny pojęcia Białoruś, które w pierwszych dekadach XIX w. było używane dla określenia ziem guberni witebskiej i mohylewskiej.

I. Daniłowicz kilka lat przed śmiercią ogłosił w różnych czasopiśmie artykuły na temat latopisów i statutów litewskich, które miały dość podobną treść [Семянчук 1999: 139]. I. Daniłowicz najpierw ogłosił artykuł na temat litewskich latopisów w języku rosyjskim w «Журнале Министерства Народного Просвещения» [Даниловичъ 1840: 70–114], który później został przetłumaczony w skróconej wersji na język polski [Daniłowicz 1840: 177–195]. W 1841 r. powstała poszerzona przez samego autora wersja w języku polskim [Daniłowicz 1841: 13–62]. Według M. Ułaszczyka w polskiej rozszerzonej wersji zmieniono nie tylko niektóre sformułowania na bardziej dostępne dla polskojęzycznego odbiorcy, lecz także kolejność paragrafów. Aczkolwiek najważniejsza różnica w tych wersjach polega na podkreśleniu przez I. Daniłowicza tonu polemicznego w akapitach, gdzie profesor krytykuje ustalenia J.I. Kraszewskiego i Augusta Ludwiga von Schlözera [Улашчик 1985: 10]. W 1841 r. I. Daniłowicz opublikował także artykuł na temat statutów litewskich w „Юридическихъ Запискахъ” [Даниловичъ 1841: 1–46].

Dla analizy terminów używanych przez I. Daniłowicza w tym okresie przejrzymy wszystkie wyżej wspomniane prace ze szczególnym uwzględnieniem rozszerzonego artykułu opublikowanego w języku polskim. Profesor pisze w kwestii języka kronik oddzielny paragraf *O Ruskim latopisców litewskim języku* [Daniłowicz 1841: 23–25]. Najpierw I. Daniłowicz cytuje M. Strykowskiego: „że Latopiscy wszyscy Litewscy po Rusku pisali, których Litwa z starodawna za kronikę używa” [Daniłowicz 1841: 23]. Po tym cytacie I. Daniłowicz krytykuje zdanie Łukasza Gołębiowskiego, który szukał w *Kronice* M. Strykowskiego wzmianek o litewskich latopisach spisanych w języku łańskim lub litewsko-żmudzkiem [Gołębiowski 1826: 72–73]. Następnie podważa zdanie Teodora Narbutta:

Miłość Narbutta domyślać się kronik w krajowym języku, a tym bardziej runami (?) pisanych. Dla kogo proszę, i kto pisałby po *Litewsku dzieje* [podkreślenie I. Daniłowicza – A. H.], kto zna litewskiego włościanina, wie, że ten kronik nie czyta. Panowie nawet do kmotków nie wszyscy tym odzywają się

językiem, a nigdy między sobą, bo rzadcy go umieją. Duchowieństwo łacińskie najczęściej z polskiej, nie zna go wcale, krajowe, dla kogoż by pisało dzieje? Mowa litewska stawszy wyłączną własnością gminu, dopiero od XVI wieku zaczyna być książkową i to do modlitw kościelnych, katechizmów, lub kazań dla prostoty używaną [Daniłowicz 1841: 23–24].

I. Daniłowicz całkowicie negował istnienie kronik w Wielkim Księstwie Litewskim spisanych w języku litewskim. Dalej podaje bardziej szczegółową informację na temat języka ruskiego kronik:

Ośmielam się rzucić dorywcze domysły że nowogrodzcy latopiscy i dalsi głębszej Rosyji, tłumaczą się najczystszą ruszczyzną. Kijowscy na język cerkiewny zakrawający, już nie są wolni od polonizmów. Wołyńscy, średnie trzymają miejsce. Lwowscy, mowę polską przywdziewają w formy i litery ruskie. <...> Lecz są latopiscy litewscy przez rodowitych litwinów pisani, i ci krajowego języka przypiewki, wciskają do rusko-polskiego języka <...> więc nie tylko po litewsku pisani, z dodaniem jedynie litewskiego akcentu [Daniłowicz 1841: 24–25].

W pierwszej wersji tłumaczenia swojego artykułu podaje informację, że *Kronika Bychowca* została spisana w „dialekcie ruskim, który należał do używanego w południowej Litwie, około Pińska” [Daniłowicz 1840: 184]. Także opisując ostatnią (piątą) litewską kronikę, z których według I. Daniłowicza korzystał M. Strykowski, badacz podał następujące informacje: „Pisana w rusko-litewskim prowincjonalnym narzeczu <...> różniła się od dwóch pierwszych [litewskich], świadczy jak różnica dialektu, tak równie i to, że Strykowski nazwał je dowodnymi, a ostatnią chromą” [Daniłowicz 1840: 188]. Także w artykule o statutach litewskich I. Daniłowicz zaznacza, że pierwszy statut litewski został ułożony w ludowym „litewsko-ruskim narzeczu” [Даниловичъ 1841: 15].

Jak widzimy z powyższych cytatów, I. Daniłowicz w tym okresie stosuje różne terminy dla określenia języka aktów: „rusko-polski język”, „dialekt ruski”, „rusko-litewskie prowincjalne narzecze”, „litewsko-ruskie narzecze”. Jeden z najbardziej autorytatywnych białoruskich historyków M. Ułaszczyk próbując wyjaśnić nadmiar różnorodnej i sprzecznej informacji, stwierdził w końcu, że I. Daniłowicz po prostu się zagubił [Улашчик 1985: 14].

Reasumując cały aparat pojęciowy I. Daniłowicza z lat 1829–1843 widzimy, że profesor dla określenia języka używanego przez ówczesną prowincjonalną ludność raczej użyłby terminu „język rusko-litewski”, a nie „narzecze białoruskie”, jak to zrobił autor anonimowego artykułu. Jest także mało prawdopodobne, by I. Daniłowicz nie zastosował żadnego pojęcia dla określenia języka statutu. Na podstawie tych danych możemy wywnioskować, że profesor najprawdopodobniej nie był autorem artykułu z 1835 r. w kwestii języka *Krótkiego zebrania*.

W Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym *Krótkie zebra- nie* figuruje na liście z tytułami dwudziestu dwóch książek, które zostały wysłane przez Wileński Komitet Cenzuralny do Głównego Urzędu Cenzury Ministerstwa Oświecenia Narodowego w czerwcu 1835 r. [RGIA f. 772, op. 1, d. 776: 13]. Możemy przypuścić, że właśnie ten egzemplarz został przeanalizowany przez autora anonimowego artykułu. Także w petersburskim archiwum przechowywany jest zespół archiwalny redakcji «Журнала Министерства Народного Просвещения» z lat 1833–1852 [RGIA f. 742, op. 1]. W idealnym inwentarzu pierwszego opisu zespołu redakcji [Редакция «Журнала Министерства Народного Просвещения», online] znajduje się dokument *O wysłanych w 1835 roku do czasopisma artykułach*, w którym być może mogłaby być zawarta informacja o autorze anonimowego artykułu. Jednak jak udało się ustalić autorowi pracy, on się nie zachował. Najprawdopodobniej dokument został zniszczony w wyniku brakowania archiwum Ministerstwa Oświecenia Narodowego jeszcze w 1874 r.

We współczesnej białoruskiej historiografii istnieje także teoria, że autorem artykułu w «Журнале Министерства Народного Просвещения» był były filomata Franciszek Malewski, który w tym okresie pełnił funkcję redaktora „Tygodnika Petersburskiego”, aczkolwiek ta teoria czeka jeszcze na potwierdzenie [Мароз 2013: 101].

References

- Abramowicz Ludwik. 1925. *Cztery wieki drukarstwa w Wilnie: zarys historyczny (1525–1925)*. Wilno: Ludwik Chomiński Tłocznia „Lux”.
- Ânkovskij Plakid". 1864. *Protoirej Mihail" Bobrovskij (Okončanie)*. „Litovskia eparhiâ'nyâ v'edomosti". № 2: 51–66 [Янковскій Плакідъ. 1864. *Протоірей Михаіль Бобровскій (Окончание)*. „Литовскія епархіальныя вѣдомости". № 2: 51–66].
- Beauvois Daniel. 2010. *Wilno – polska stolica kulturalna zaboru rosyjskiego 1803–1832*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Białokozowicz Bazyli. 1999. *U źródeł kształtowania się nowożytnej białoruskiej świadomości narodowej*. „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, 1999, № 12: 39–73.
- Bibila Julija. 1929. *Letapis belaruskaha druku. Častka II: Paasobnyja vydan'ni na belaruskaj move (Z datatkam prokljamacyj i adozvaŭ 1863 i 1905) 1835–1916 hh*. Menšk: Vydan'ne Belaruskaj Dżaržaŭnaj Biblioteki [Бібіла Юлія. 1929. *Летапіс беларускага друку. Частка II: Паасобныя выданьні на беларускай мове (З дадаткам проклямацый і адозваў 1863 і 1905) 1835–1916 гг*. Менск: Выданьне Беларускай Дзяржаўнай Бібліотэкі].
- Bieliński Józef. 1899–1900. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. t. 2. Kraków: Druk W.L. Anczyca i Spółki.
- BN BOZ (Biblioteka Narodowa Biblioteka Ordynacji Zamojskiej) Rps 1659 [O wpływie Kościoła Rzymskiego na język słowiański, pod względem liturgii uważany, osobliwie w Dalmacji. Rozprawa na publicznem posiedzeniu Cesarskiego Wileńskiego Uniwersytetu d. 15 września 1826 czytana].

- BN BOZ (Biblioteka Narodowa Biblioteka Ordynacji Zamojskiej) Rps 1735 [Zbiór rozpraw X. M. Bobrowskiego prof. b. Uniwersytetu Wileńskiego], l. 44–115 [Wspomnienie o znamienitszych Professorach Uniwersytetu Wileńskiego].
- Bobrowskij Pavel. 1887. *Sud'ba Suprasl'skoj rukopisi, otkrytoj doktorom bogosloviâ, magistratom filozofii i filologii M.K. Bobrovskim*". Sankt-Peterburg": Tipografiâ V.S. Balaševa [Бобровскій Павел. 1887. Судьба Супрасльської рукописи, откритої доктором богословія, магистром філософії и філології М.К. Бобровскимъ. Санкт-Петербургъ: Типографія В.С. Балашева].
- Bobrowskij Pavel. 1889. *Mihail" Kirillovič" Bobrovskij (1785–1848) učenyj slavist-orientalist. Istoriko-biografičeskij očerok*". Sankt-Peterburg": Tipografiâ V.S. Balaševa [Бобровскій Павел. 1889. Михаилъ Кирилловичъ Бобровскій (1785–1848) ученый славист-ориенталист. Историко-біографическій очеркъ. Санкт-Петербургъ: Типографія В.С. Балашева].
- Bobrowskij Pavel. 1890. *Pis'mo profesora M.K. Bobrovskago i I. M. Daniloviču. Vil'na, dnâ 16 fevralâ 1833 (43–46)*. W: *K" biografii M.K. Bobrovskago (slavânskogo filologa-orientalista)*. Sankt-Peterburg": Tipografiâ V.V. Komarova [Бобровскій Павел. 1890. Письмо профессора М.К. Бобровскаго и И.М. Даниловичу. Вильна, дня 16 февраля 1833 (43–46). В: Къ біографію М.К. Бобровскаго (славянскаго филолога-ориенталиста). Санкт-Петербургъ: Типографія В.В. Комарова].
- Bobrowski Michał (248–250). W: *Bibliografia literatury polskiej Nowy Korbut*. T. 4. 1966. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Bobrowski Michał. 1826. *Przypisy do Uwagi nad nieumiejętnościami języka słowiańskiego i t.d.* „Dziennik Wileński. Historia i Literatura” t. 1: 341–354; 391–407.
- Bobrowski Michał. 1827. *Wzmianka o życiu o pismach Raguzanina Gondola czyli Gundulicza, a w szczególności o jego poemacie pod tytułem Osman. Czytań na literackim posiedzeniu w Cesarskim Wileń. Uniwersytecie, Kanonik Bobrowski, Pisma ś. I Słowiańskiego języka.* „Dziennik Wileński: Historia i Literatura” t. 3: 194–203.
- Bobrowski Michał. 1929. *Wspomnienia o znakomitych profesorach wileńskiej Akademii i Uniwersytetu.* „Alma Mater Vilnensis” z. 8: 13–34.
- Butėnas Domas (red.). 1990. *Lietuvos Centrinio valstybinio istorijos archyvo fondų žinynas*. Vilnius: Mokslas.
- Charkiewicz Walerjan. 1936. *Bobrowski Michał (160–161)*. W: *Polski Słownik Biograficzny*. t. II, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Charkiewicz Walerjan. 1929. *Bez steru i busoli: Sylwetka ks. prof. Michała Bobrowskiego*. Wilno: Drukarnia „Lux”.
- Cieplak Jan. 1894. *Ks. Michał Bobrowski, profesor Uniwersytetu Wileńskiego (329–346)*. W: *«Charitas»: księga zbiorowa wydana na rzecz R.-K. Towarzystwa Dobroczyńności przy Kościele Św. Katarzyny w Petersburgu*. Petersburg: Drukarnia S. Kornatowskiego.
- Czczot Jan. 1846. *Piosnki wieśniacze z nad Niemna i Dźwiny, niektóre przysłowia i idyotyzmy, w mowie sławiano-krewickiej, s postrzeżeniami nad nią uczynionemi*. Wilno: Drukiem Józefa Zawadzkiego.
- D-". 1829. *O russoj diplomatikė.* „Moskovskij vėstnik": 68–82 [Д-ъ. 1829. О русскої дипломатикѣ. „Московскій вѣстникъ”: 68–82].
- Danilovič" Ignatij. 1836. *Učiliša i vospitanія v" srednie věka.* «Žurnal Ministerstva Narodnogo Prosvešeniâ» cz. X: 532–582 [Даниловичъ Игнатій. 1836. Училища и воспитанія въ средніе вѣка. «Журналъ Министерства Народнаго Просвещения» cz. X: 532–582].
- Danilovič" Ignatij. 1837. *O hodě ugolovnago zakonověděniâ vobšė, i preimušestvenno v" Germanii.* «Žurnal Ministerstva Narodnogo Prosvešeniâ» cz. XIV: 339–377

- [Даниловичъ Игнатій. 1837. *О ходъ уголовного законовѣднїя вообще, и преимущественно въ Германіи*. «Журналъ Министерства Народнаго Просвещенїя» cz. XIV: 339–377].
- Danilovič" Ignatij. 1840. *O litovskih" lětopisâh*". «Žurnal Ministerstva Narodnogo Prosvěšeniâ» cz. XXVIII: 70–114 [Даниловичъ Игнатій. 1840. *О литовскихъ лѣтописяхъ*. «Журналъ Министерства Народнаго Просвещенїя» cz. XXVIII: 70–114].
- Danilovič" Ignatij. 1841. *Vzglâd na litovskoe zakonodatel'stvo i litovskie statuty*. «Ūridičeskîâ zapiski»: 1–46 [Даниловичъ Игнатій. 1841. *Взглядъ на литовское законодательство и литовскіе статуты*. «Юридическія записки»: 1–46].
- Daniłowicz Ignacy. 1840. *O kronikach litewskich*. „Magazyn Powszechny”, z. VIII: 177–195.
- Daniłowicz Ignacy. 1841. *Wiadomość o właściwych litewskich latopisach*. „Ataneum” t. 6: 13–62.
- Dialekt białoruski*. 1835. „Tygodnik Petersburski” № 95: 554.
- Estreicher Karol (red.). 1961. *Bobrowski Michał* (393–394). W: *Bibliografia Polska XIX stulecia*, t. 2: B. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Godek Sławomir. 2012. *III Statut Litewski w dobie porozbiorowej*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Gołębiowski Łukasz. 1826. *O dziejopisach Polski, ich duchu, zaletach i wadach*. Warszawa: Drukarnia Szkolna.
- Jahn Joannis. 1829. *Archeologia Biblica*. post D. Fourer. Ackermanni conamina. primum ed. Michaël Bobrowski. Vilnae: sumtibus Josephi Zawadzki.
- Jankowski Placyd. 1927. *Protojerej Michał Bobrowski*. tłum. i wstęp W. Charkiewicz. „Słowo”. № 182: 2.
- Janulaitis Augustinas. 1932. *Ignas Danilavičius Lietuvos bei jos teisės istorikas. I Dalis: Danilavičiaus gyvenimas ir darbai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Karskij Efimij. 1921. *Bělorusy, t. III: Očerki slovesnosti bělorusskago plemeni*, kn. 2: *Staraâ zapadno-russkaâ pis'mennost'*. Petrograd": 12-â Gosudarstvennaâ Tipografiâ [Карскій Ефимій. 1922. *Бѣлорусы, т. III: Очерки словесности бѣлорусскаго племени*, кн. 2: *Художественная литература на народномъ языкѣ*. Петроградъ: 12-я Государственная Типографія].
- Karskij Efimij. 1922. *Bělorusy, t. III: Očerki slovesnosti bělorusskago plemeni*, kn. 3: *Hudožestvennaâ literatura na narodnom" âzykě*. Petrograd": 12-â Gosudarstvennaâ Tipografiâ [Карскій Ефимій. 1922. *Бѣлорусы, т. III: Очерки словесности бѣлорусскаго племени*, кн. 3: *Художественная литература на народномъ языкѣ*. Петроградъ: 12-я Государственная Типографія].
- Kniha Belarusi 1517–1917: Zvodny katalog*. 1986. Minsk: Vydavectva „Belaruskaja Saveckaja Ęncyklapeduja” imja Petrusja Broŭki [Книга Беларусі 1517–1917: Зводны каталог. 1986. Мінск: Выдавецтва “Беларуская Савецкая Энциклапедыя” імя Петруся Броўкі].
- Kosćojowa Maria. 1993. *Przewodnik po zbiorach rękopisów w Wilnie*. Kraków: Polskie Towarzystwo Bibliologiczne. Oddział: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych “Universitas”.
- Krótkie zebranie nauki chrześciańskiej: dla wieśniaków mówiących językiem polsko-ruskim wyznania rzymsko-katolickiego*. 1835. Wilno Drukarnia Diecezjalna.
- Kurczewski Jan. 1908. *Kościół zamkowy czyli Katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju: na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, cz. 1. Wilno: Józef Zawadzki.
- Kurczewski Jan. 1912. *Biskupstwo Wileńskie: od jego założenia do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*. Wilno: Józef Zawadzki.

- L. 1922. *Belaruski Katëxizm 1835 hodu*. „Belaruski S'cjah“ № 4: 65–66 [L. 1922. *Беларускі Катэхізм 1835 году*. „Беларускі Сьцяг“ № 4: 65–66].
- Lelewel Joachim. 1826. *Dodatek do rozprawy Daniłowicza w Nrze 17 umieszczony o Dyplomatyce Ruskiej*. „Dziennik Warszawski”, t. 6, № 19: 211–241.
- LMAVB RS (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka) 318 [*Vilniaus Viskupijos i Arkiviskupijos dokumentu kolekcija*].
- LMAVB RS (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka) 43 [*Vilniaus katedros kolekcija*].
- LMAVB RS (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka) 44 [*Vilniaus Metropolijos Kurija*].
- LNMMB RS (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka) 55 [*Prioult Abrert*].
- LVIA (Lietuvos valstybės istorijos archyvas) 1240 [*Vilniaus cenzūros komitetas*], ap. 1, b. 25, l. 20v [*Biletnaâ kniga cenzurnogo komiteta*] [LVIA (Lietuvos valstybės istorijos archyvas) 1240 [*Vilniaus cenzūros komitetas*], ap. 1, b. 25, l. 20v [*Билетная книга цензурного комитета*]].
- LVIA (Lietuvos valstybės istorijos archyvas) 604 [*Vilniaus Romos katalikų vyskupystės dvasinė konsistorija*].
- LVIA (Lietuvos valstybės istorijos archyvas) 694 [*Vilniaus Romos katalikų metropolijos kurija*].
- Maroszek Józef, Wilczewski Waldemar F. 1998. *Archiwa kapituły i kurii diecezjalnej wileńskiej, dzieje i współczesne miejsca przechowywania w zbiorach litewskich i polskich*. „Białostoczczyzna” № 4: 3–10.
- Maroz Uladzimir. 2013. *Духойны настаўнік філаматаў. Postac' Mixala Babroўskaha*. „Kufërak Vilenščyŋy” № 15: 89–103 [Мароз Уладзімір. 2013. *Духойны настаўнік філаматаў. Постаць Міхала Баброўскага*. „Куфэрак Віленшчыны” № 15: 89–103].
- Medišauskienė Zita. 1998. *Rusijos cenzūra Lietuvoje XIX a. Viduryje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Novyâ knigi, izdannâ v" Rossii*. 1835. «*Žurnal Ministerstva Narodnogo Prosvešeniâ*», cz. VIII: 178–179 [*Новыя книги, изданныя въ Россіи*. 1835. «*Журнал Министерства Народного Просвещения*», cz. VIII: 178–179].
- Pustaxod Taccjana. 2017. *Navukova-pedahahičnaja i asvetnickaja dzejnasc' M.K. Babroўskaha (1784–1848 hh.)*. Minsk [kandydackaja dysertacyja: Belaruski Džaržaŋny Ūniversitët] [Пустаход Таццяна. 2017. *Навукова-педагагічная і асветніцкая дзейнасць М.К. Баброўскага (1784–1848 гг.)*. Мінск [кандыдацкая дысертацыя: Беларускі Дзяржаўны Ўніверсітэт]].
- Redakciâ «Žurnala Ministerstva Narodnogo Prosvešeniâ»* [Редакція «*Журнала Министерства Народного Просвещения*»] [online] <https://fgurgia.ru/object/2843397> [dostęp: 12.05.2024].
- RGIA (Rossijskij gosudarstvennyj istoričeskij arhiv [*Российский государственный исторический архив*]) 772 [Главное управление цензуры МНП] op. 1 d. 776: 13 [Донесения Виленского цензурного комитета с перечнями вышедших и высланных в Главное управление цензуры изданий: 21 марта 1835 - 11 января 1836].
- RGIA (Rossijskij gosudarstvennyj istoričeskij arhiv [*Российский государственный исторический архив*]) 742 [Редакция «*Журнала Министерства народного просвещения*»] op. 1 [1833-1852 гг.].
- Sadowska Leokadja. 1929. *Z listów do Joachima Lelewela o statucie litewskim (1815–1830)*. „Ateneum Wileńskie” r. VI. z. 3–4: 610–635.
- Szafarzyk Pawel Josef. 1843. *Słowiański Narodopis*, tłum. P. Dahlmann. Wrocław: Nakład Zygmunta Sehlettera.
- Šafárik Pawel Josef. 1842. *Slovanský národopis*. II wyd. Praga: Nákladem Wydawatele.

- Semjančuk Al'bina. 1999. *Ihnat Danilovič jak dasledčyk belarуска-litoŭskix letapisaŭ*. „Białoruskie Zeszyty Historyczne” Nr 12: 133–143 [Семянчук Альбіна. 1999. *Ігнат Даніловіч як даследчык беларуска-літоўскіх летапісаў*. „Białoruskie Zeszyty Historyczne” Nr 12: 133–143].
- Sołoduch Ad. 1922. *Ciekawy dokument*. „Przegląd Wileński” № 26–27: 4–5.
- Stankiewiç Adam. 1935. *100-lećcie Bielaruskaj katechizmoŭki*. „Chryścijanskaja Dŭmka” № 9: 1–2.
- Stankiewiç Adam. 1937. *Mahnuseŭski, Paŭluk Bachrym, Babroŭski: (da wyтокаŭ «biełaruskaha adradžeńnia)*. Wilno.
- Szot Adam. 2008. *Źródła do dziejów Kościoła katolickiego w archiwach wileńskich*. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” № 89: 73–83.
- Tereškoviç Pavel. 2004. *Ėtničeskaâ istoriâ Belarusi XIX-naçala XX v.: V kontekste Central'no-Vostočnoj Evropy*. Minsk: BGU [Терешкович Павел. 2004. *Этнічная гісторыя Беларусі XIX-начала XX в.: В контексте Цэнтральна-Восточнай Еўропы*. Мінск: БГУ].
- Tokc' Sjarhej. 2007. *Belaruskaja vēska ŭ ępoxu z'menaŭ. Druhája palova XIX – peršaja traciņa XX st.* Minsk: Tęxnalęhija [Токць Сяргей. 2007. *Беларуская вёска ў эпоху зьменаў. Другая палова XIX – першая траціна XX ст.* Мінск: Тэхналегія].
- Ulašçik Nikolaj. 1985. *Vvedenie v izučenie belorusko-litovskogo letopisaniâ*. Moskva: «Nauka» [Улашчик Николай. 1985. *Введение в изучение белорусско-литовского летописания*. Москва: «Наука»].
- VUB RS (Vilniaus universiteto biblioteka) 57 [Vilniaus Kapitula].
- VUB RS (Vilniaus universiteto biblioteka) 63 [Andrius Klungevičius].
- Wtorek 29 grudnia. 1835 „Korrespondent” nr 355: 1.*
- Хаўстoviç Mikola. 1999a. *Peršaja Kniška. U: XIX STAHODDZE: Navukova-litaraturny al'manax. Kniha peršaja*. Ręd. M. Хаўстoviç. Minsk: BDU [Хаўстoviç Мікола. 1999a. *Першая Кніжка. У: XIX СТАГОДДЗЕ: Навукова-літаратурны альманах. Кніга першая*. Рэд. М. Хаўстoviç. Мінск: БДУ].
- Хаўстoviç Mikola. 1999b. *Ihnat Daniloviç i «Katęxizis» 1835 hoda*. „Białoruskie Zeszyty Historyczne” № 12: 144–152 [Хаўстoviç Мікола. 1999b. *Ігнат Даніловіч і “Катęхизис” 1835 года*. „Białoruskie Zeszyty Historyczne” № 12: 144–152].
- Хаўстoviç Mikola. 2016. *Dasliedavanni i Materyjaly: Litaratura Bielarusi XVIII–XIX stahoddziaŭ. Tvory nieviadomych aŭtaraŭ. T. 2*. Warszawa: Katedra Białorutenistyki Uniwersytetu Warszawskiego [Хаўстoviç Мікола. *Даследаванні і Матэрыялы: Літаратура Беларусі XVIII–XIX стагоддзяў. Творы невядомых аўтараў. Т. 2*. Warszawa: Katedra Białorutenistyki Uniwersytetu Warszawskiego].
- Zaprudzki Sjarhej. 2020. *Narysy historyi belaruskaha movaznaŭstva XIX stahoddzia: daratožnik*. Minsk: BDU [Запрудскі Сяргей. 2020. *Нарысы гісторыі беларускага мовазнаўства XIX стагоддзя: дапаможнік*. Мінск: БДУ].
- Zasztowt Leszek. 1997. *Kresy 1832–1864: Szkolnictwo na ziemiach litewskich i ruskich dawnej Rzeczypospolitej*. Warszawa: Instytut Historii Nauki PAN.

STRESZCZENIE: Artykuł jest poświęcony historiografii badań i kwestii autorstwa *Krótkiego zebrańia nauki chrześcijańskiej dla wieśniaków mówiących językiem polsko-ruskim wyznania rzymskokatolickiego* (1835) – pierwszej publikacji we współczesnym języku białoruskim. Ponadto w publikacji omówiono kwestię autorstwa anonimowego artykułu na temat języka dzieła, który ukazał się w tym samym roku na łamach «Журнала Министерства Народного Просвещения». Poprzez analizę badań nad książką udało się ustalić, że Jefimij Karskij był pierwszym naukowcem, który przypisał

autorstwo tej książki Michałowi Bobrowskiemu, natomiast Miłajał Chaustowicz zaneğował tę tezę i przypisał artykuł z 1835 r. Ignacemu Daniłowiczowi. Te zagadnienia stały się przedmiotem następnych studiów. Stosując metodę porównawczą i analizę terminów językowych w tekstach źródłowych, autor artykułu doszedł do wniosku, że byli profesorowie Uniwersytetu Wileńskiego nie byli autorami powyższych dzieł. W pracy zostały też przedstawione wyniki badań archiwalnych przeprowadzonych przez autora artykułu.

SŁOWA KLUCZOWE: pierwsza białoruska publikacja w XIX wieku, problem autorstwa, aparat terminologiczny, Miłajał Bobrowski, Ignacy Daniłowicz.

АНАТАЦЫЯ: Артыкул прысвечаны гістарыяграфіі даследаванняў і праблеме аўтарства першай публікацыі на сучаснай беларускай мове – *Krótkiego zebrania nauki chrześcijańskiej dla wieśniaków mówiących językiem polsko-ruskim wyznania rzymskokatolickiego* (1835). У даследаванні таксама вывучаецца пытанне аўтарства ананімнага артыкула аб мове гэтага твора, які з’явіўся ў тым жа годзе ў «Журнале Міністэрства Народнага Просвешчэння». У выніку аналізу гістарыяграфіі кнігі было вызначана, што Яўхім Карскі быў першым навукоўцам, які прыпісаў аўтарства гэтай публікацыі Міхаілу Баброўскаму, тады як Мікалай Хаўстовіч абверг гэтую версію, а таксама палічыў Ігната Даниловіча аўтарам артыкула 1835 г. Верыфікацыя гэтых тэорый стала прадметам даследаванняў. Выкарыстоўваючы параўнальны падыход і аналіз моўных тэрмінаў у тэкстах крыніц, аўтар артыкула зрабіў выснову, што былыя прафесары Імператарскага Віленскага ўніверсітэта не былі аўтарамі тых прац. У публікацыі таксама прадстаўлены вынікі праведзеных аўтарам архіўных даследаванняў.

КЛЮЧАВЫЯ СЛОВЫ: першая беларуская публікацыя ў XIX стагоддзі, праблема аўтарства, паняціны апарат, Міхал Баброўскі, Ігнат Даниловіч.

Data przesłania artykułu: 10.05.2024

Data akceptacji artykułu: 19.08.2024

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Andrei Haiduk – Francja, Sorbonne Université, studia magisterskie na kierunku *historia współczesna*; zainteresowania badawcze: polska mniejszość na Białorusi, Cesarski Uniwersytet Wileński, emigracja we Francji.

Adres: Sorbonne Université, Faculté des Lettres, 1, rue Victor Cousin 75005 Paris France.

Wybrane publikacje (2023–2024):

1. Haiduk Andrei. 2024. *Działalność Polskiej Macierzy Szkolnej na Białorusi w latach 1996–2022. W: Polacy na Białorusi od Powstania Styczniowego do XXI wieku. Tom VIII: Oświata polska na terytorium obecnej Białorusi na tle sytuacji na Litwie i Ukrainie.* Red. T. Gawin. Warszawa: Studium Europy Wschodniej UW [praca w druku].